

УДК 347.1

Манжосова Олена Вікторівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Постановка проблеми. Онлайнві соціальні мережі є сучасною реалією та специфічним суспільним явищем, соціальною структурою, утвореною з комунікативною метою індивідами або організаціями, яка відображає різноманітні зв'язки між ними через різного роду соціальні взаємовідносини. Соціальні мережі як засіб взаємодії є середовищем співіснування значної кількості осіб із власними поглядами, потребами та цілями, що породжує значну кількість соціальних, етичних та правових проблем. Позитивний та негативний вплив соціальних мереж на свідомість осіб та суспільні процеси важко переоцінити, а стрімкий розвиток і кількість залучених суб'єктів вимагають удосконалення правового регулювання багатьох аспектів, пов'язаних із їх існуванням. Особлива увага, на нашу думку, має бути приділена забезпеченню неухильного дотримання немайнових прав особи в процесі її «дотриманості» до соціальних мереж і зокрема, проблемам захисту честі та гідності.

Стан дослідження теми. Теоретичні питання честі та гідності досліджували такі видатні науковці, як С.С. Алексєєв, Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.О. Красавчиков, Н.С. Кузнецова, М. С. Малєїна, Д.І. Меєр, І.Б. Новицький, Л.І. Петражицький, Й.О. Покровський, З.В. Ромовська, К.А. Флейшиць, Р.Й. Халфіна, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич та інші. Вагомий внесок у дослідження питань цивільно-правового захисту честі, гідності та ділової репутації зробили відомі фахівці у цій галузі, а саме: А.Л. Анісімов, О.М. Ердєлевський, Л.О. Красавчикова, М.М. Малєїна, В.П. Паліюк, Р.О. Стефанчук, С.І. Шимон та інші. Актуальним проблемам цивілістики в цифрову

добу приділяє значну увагу Є.О Харитонов, О.І. Харитонова. Проте науковим дослідженням захисту честі та гідності особи як користувача соціальних мереж приділено сьогодні мало уваги.

Метою статті є дослідження забезпечення особистих немайнових прав фізичних осіб в процесі користування онлайнвими соціальними мережами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Діюча Конституція України визнає честь і гідність людини найвищою соціальною цінністю, поряд з іншими фундаментальними правами, підтримуючи положення Загальної декларації прав людини, преамбула якої починається словами: «Визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості та загального миру» [1; 2]. Водночас ст. 297 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3], закріплюючи право на повагу до гідності та честі фізичної особи і відзначаючи, що зазначені складники людської особистості є недоторканими, не розкриває їх змісту, вважаючи морально-етичними категоріями. Це призводить до плюралізму наукових поглядів щодо визначених категорій. Так, М.Н. Малєїна характеризує «честь» як суспільну оцінку особистості, міру духовних, соціальних якостей громадянина. Гідністю своєю чергою вона вважає внутрішню самооцінку власних якостей, здатностей, світогляду, свого суспільного значення [4, с. 58].

Р.О. Стефанчук розглядає честь людини із двох боків: зовнішнього (об'єктивного) та внутрішнього (суб'єктивного). З об'єктивного боку, це

моральна оцінка (визнання) діяльності, поведінки чи вчинків особи іншими людьми. Тобто честь розуміється як оціночна категорія, яка спрямована від суспільства до особистості. Джерелом такої оцінки є факти (інформація) про конкретні діяння особи та її поведінку в цілому, оскільки її внутрішній світ, який не має об'єктивної форми вираження (слова, письмова форма тощо), не може розцінюватись як джерело інформації. При цьому до уваги повинні братися лише соціально значимі факти. Отримана інформація співвідноситься у свідомості з інформацією про суспільні потреби, критерії добра й зла, справедливості, совісті, обов'язку, суспільного ідеалу тощо, на основі чого виникає оцінка про правильність чи неправильність (чесність чи нечесність) діянь або поведінки індивіда в цілому [5, с. 449].

У більш розширеному трактуванні честь розуміється як певна соціальна оцінка особистості, що формується в процесі суспільного життя, діяльності й спілкування людей та організацій із таких об'єктивних показників, як вчинки, погляди та інші явища суспільного життя. Натомість гідність – це певна самооцінка особистості своїх ділових, моральних та інших соціальних якостей [6, с. 145]. Хоча ці поняття й переплітаються певним чином, проте не зливаються, тобто лише частково дублюють одне одного [7, с. 251].

З.В. Ромовська, виділяючи серед особистих немайнових прав громадян право на честь і гідність, визначає його як право людини претендувати на правильну моральну оцінку її особистості чи діяльності, а також право вимагати від усіх інших осіб усунення будь-яких порушень та утримання від порушення цього права [8, с. 14]. Натомість Л.О. Красавчикова визначає право на честь, гідність та ділову репутацію як забезпечену законом можливість громадянина вимагати від інших осіб, щоб оцінка його особистості, справ і вчинків спиралась на реальні обставини й не спотворювалась ганебними відомостями, які не відповідають дійсності [9, с. 34]. Отже, можна розглядати право на честь та гідність як право на відповідну оцінку особи, зважаючи на її поведінку, на основі виключно реальних фактів.

Слід зазначити, що право на честь і гідність особи може бути порушене, а відповідно, потребує захисту не тільки в «реальному» житті, але й в процесі спілкування в онлайн-соціальних мережах. Ця позиція підтримується, наприклад, Європейським судом з прав людини, який тлумачить положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і, зокрема,

встановлює обов'язок забезпечення прав та свобод як в реальному, так і у віртуальному просторі [10]. Проблема необхідності захисту честі та гідності користувачів соціальних мереж є особливо актуальною, зважаючи на специфіку спілкування, яка потенційно збільшує можливість онлайн-зловживань.

Норми чинного законодавства кожному гарантують судовий захист права на спростовування недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. Недостовірною визнається інформація, яка не відповідає дійсності, містить в собі неправдиві дані, викладена із перекрученням фактів. Негативна інформація поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного. Проте визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, законодавчо не врегульовані, оскільки вони є морально-етичними категоріями й одночасно особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Переважаючою сьогодні є наукова думка, що юридичний склад правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, характеризується сукупністю таких обставин: а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширення інформації, яка стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право (п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи») [11]. Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначити характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням. Ці поняття не є тотожними, адже фактичне твердження – це логічна побудова та викладення певного факту чи групи фактів. Факт – це явище об'єктивної дійсності, конкретні життєві обставини, які склалися у певному місці та часі за певних умов. Враховуючи те,

що факт, сам по собі, є категорією об'єктивною, незалежною від думок та поглядів сторонніх осіб, то його відповідність дійсності може бути перевірена та встановлена судом. Адже судження – це те ж саме, що й думка, висловлення. Воно являє собою розумовий акт, що має оціночний характер та виражає ставлення того, хто говорить, до змісту висловленої думки і напряду, пов'язаний із такими психологічними станами, як віра, впевненість чи сумнів [12, с. 18]. Вирішуючи справи про захист честі та гідності, суди насамперед з'ясовують, чи містить певна інформація, що стала підставою для звернення до суду, конкретні життєві обставини, певні факти. Якщо зміст та характер досліджуваної інформації свідчить про наявність фактів, така інформація або її частина не може вважатись оціночним судженням, оскільки така інформація є не результатом суб'єктивної оцінки, а відображенням об'єктивної дійсності, що своєю чергою може бути встановлено та перевірено судом. Водночас виділення чіткого критерію розмежування не виключає наявності певних проблем, які виникають у правозастосовній практиці під час розгляду справ щодо захисту честі та гідності. Це, зокрема, виникає тоді, коли поширена інформація не містить певних фактичних тверджень, тобто має оціночний характер, але за своєю суттю є такою, що явно порушує особисті немайнові права особи. В такому разі не йдеться про висловлювання оціночних суджень у брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію [13, с. 30]. Пропозиція розглядати поширювану інформацію, що ганьбить честь, гідність чи ділову репутацію, не тільки з позицій її недостовірності завойовує все більше прихильників. Так, наприклад, порушення честі, гідності, ділової репутації пропонується розглядати як розповсюдження негативної інформації, що має фактичний особистісний характер. Неправдивість в цьому випадку не є обов'язковим елементом, а правопорушення може полягати в розповсюдженні правдивої інформації, яка, наприклад, містить особисту чи сімейну таємницю [14, с. 7].

Науковий підхід, згідно з яким будь-які образливі висловлювання, коментарі (які можуть спричинити душевні страждання, психологічно травмувати, а не тільки ті, що не відповідають дійсності і є фактичними твердженнями), є посяганням на честь та гідність особи та порушенням її немайнових прав, цілком відповідає міжнародним нормам та стандартам захисту основоположних прав та свобод людини і громадянина.

Отже, інформація, яка розміщується в онлайн-нових соціальних мережах, (зокрема коментарі), може бути охарактеризована не як недостовірна, а як образлива, що також порушує особисті немайнові права фізичної особи. Існуюча ж сьогодні досить об'ємна судова практика в сфері захисту честі, гідності та ділової репутації, посягання на які було здійснене в соціальних мережах, здебільшого пов'язана із вимогами постраждалої сторони визнати інформацію недостовірною та відшкодуванням моральної шкоди. Не можна також не звернути увагу на існуючі судові рішення, згідно з якими образи, висловлені нецензурною лайкою навіть у присутності сторонніх осіб, не є інформацією, яка принижує честь, гідність та ділову репутацію [15], що також говорить про неготовність судової системи до визнання інформації, яка ображає та ганьбить особу та завдає шкоду її честі та гідності. І не дивлячись на популярність в соціальних мережах будь-яких «маскуючих» образливих висловів графічних зображень, проблема образ в процесі здійснення інтернет-спілкування стоїть сьогодні надзвичайно гостро і потребує теоретичного обґрунтування та удосконалення чинного законодавства.

Законодавство зарубіжних країн також передбачає відповідальність за образи в соціальних мережах. Така відповідальність може бути як цивільною, так і кримінальною. Так, наприклад, в Англії чи Уельсі відповідальність за подібні злочини передбачена трьома діючими законами (Malicious Communications Act, Communications Act, Protection from Harassment Act). Залежно від звинувачень та використаного закону покарання може скласти від двох до п'яти років позбавлення волі (хоча фактично таке суворе покарання поки майже не використовується) [16]. В Німеччині діє закон, за яким соцмережі повинні видаляти «вочевидь незаконні» записи або бути готовими заплатити штраф до 50 млн євро [17]. Найсуворішим сьогодні є окремий закон про покарання за інтернет-образи, який ухвалили у Новій Зеландії у 2015 році. Він передбачає кримінальну відповідальність, наприклад, видавцю сторінки, яка містить образливий коментар, загрожує штраф до 16 700 доларів, а особа, яка «вдіяла шкоду шляхом цифрового спілкування», отримує два роки ув'язнення чи штраф. Згідно з визначеним законом інтернет-спілкування не має відображати особисті відомості про іншу людину, бути образливим чи використаним з метою спричинення занепокоєння, містити брехливі твердження, підбурювати когось відправити особі повідом-

лення, яке може завдати школи адресату. Також документ забороняє публікувати пости, коментарі чи повідомлення, які містять заборонену до розголошення інформацію, підбурюють до суїциду чи дискредитують на основі кольору шкіри, раси, етнічного походження, сексуальної орієнтації, інвалідності [18].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, як бачиться, удосконалення системи правового регулювання

захисту особистих немайнових прав фізичної особи можливе завдяки розширенню тлумачення інформації, розповсюдження якої є підставою звернення за захистом. Така інформація може бути достовірною, проте образливою, посягати на честь та гідність особи. Окрім того, специфіка використання соціальних мереж дозволяє особі реалізувати право на захист самостійно, використавши механізм модерації образливих висловлювань в процесі інтернет-спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Загальна декларація прав людини : від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>.
4. Малеина М.Н. Защита личных неимущественных прав советскими гражданами: монография. Москва : Знание, 1991. 128 с.
5. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Київ : КНТ, 2008. 626 с.
6. Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : монографія. Донецьк : ДІВС МВС України, 2002. 164 с.
7. Цивільне та сімейне право України / за ред. Є.О. Харитоновна, Н.Ю. Голубевої. Київ : Правова єдність, 2009. 968 с.
8. Ромовская З.В. Личные неимущественные права граждан в СССР : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.712. К. : Киевский гос. ун-т им. Т. Шевченко, 1968. 20 с.
9. Красавчикова Л.О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 Екатеринбург : Уральская гос. юрид. академия, 1994. 43 с.
10. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
11. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/>.
12. Луспеник Д.Д. Розмежування оціночних суджень та стверджень про факти при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації. *Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці. Серія : Судова практика.* Харків : Харків юридич., 2005. 432 с.
13. Можаровська К.В. Фактичні твердження та оціночні судження як центральні цивільно-правові категорії захисту честі, гідності та ділової репутації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* Вип. 29. Частина 2. том 2. С. 28–32.
14. Смирнова А. А. Диффамация как злоупотребление свободой слова и информации (конституционно-правовой аспект). *Конституционное и муниципальное право.* 2007. № 9. С. 7–9.
15. Рішення Самбірського міськрайонного суду у справі № 466/4312/17 від 07.12.2017 URL: [https://protocol.ua/ru/sud_obrazi_vislovleni_netsenzurnouy_laykoayu_navit_u_prisutnosti_storonnih_osib_ne_e_informatsiyu_yaka_prinigue_chest_gidnist_ta_dilovu_reputatsiyu_\(sambirskiy_miskrayonniy_sud_u_spravi_466_4312_17_vid_07_12_2017\)/](https://protocol.ua/ru/sud_obrazi_vislovleni_netsenzurnouy_laykoayu_navit_u_prisutnosti_storonnih_osib_ne_e_informatsiyu_yaka_prinigue_chest_gidnist_ta_dilovu_reputatsiyu_(sambirskiy_miskrayonniy_sud_u_spravi_466_4312_17_vid_07_12_2017)/)
16. Social media and criminal offences URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201415/ldselect/ldcomuni/37/3707.htm>
17. В Германии соцсети будут штрафовать на 50 млн евро за «язык вражды». URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2017/06/30/7067870/>
18. У Великій Британії образи у соцмережах можуть визнати кримінальним злочином URL: <https://netfreedom.org.ua/u-velykij-brytaniyi-obrazy-u-sotsmerezah-mozhut-vyznati-kryminalnym-zlochynom/>.

Манжосова Олена Вікторівна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У статті розглядаються питання забезпечення таких особистих немайнових прав фізичних осіб, як право на повагу до честі та гідності, яке порушується в процесі користування онлайн-мережами. В статті висловлюється думка, що порушує визначені права не тільки недостовірна інформація, яка не відповідає дійсності та містить в собі неправдиві дані, але й інформація, що ображає та ганьбить особу. Отже, проблеми захисту особи від образ, які виникають в процесі здійснення інтернет-спілкування, потребують подальшого теоретичного обґрунтування та удосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: особисті немайнові права фізичної особи, право на повагу до честі і гідності, онлайн-соціальні мережі, анонімність, недостовірна інформація, образлива інформація.

Манжосова Елена Викторовна

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ЧЕСТЬ И ДОСТОИНСТВО В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

В статье рассматриваются вопросы обеспечения таких личных неимущественных прав физических лиц, как право на честь и достоинство, в процессе пользования онлайн-социальными сетями. В статье высказывается мнение, что нарушает определенные права не только недостоверная информация, которая не соответствует действительности и содержит в себе ложные сведения, но и информация, которая оскорбляет и порочит честь личности. Следовательно, проблемы защиты человека от оскорблений, которые возникают в процессе осуществления интернет-общения, требуют дальнейшего теоретического обоснования и совершенствования действующего законодательства.

Ключевые слова: личные неимущественные права физического лица, право на уважение чести и достоинства, онлайн-социальные сети, анонимность, недостоверная информация, оскорбительная информация.

Manzhosova Olena

SPECIFIC ASPECTS OF IMPLEMENTING THE RIGHT TO RESPECT TO HONOR AND DIVINE IN SOCIAL NETWORKS

The article deals with the issues of ensuring such personal non-property rights of individuals as the right to respect for honor and dignity in the process of using online social networks. It is noted that Ukrainian legal science and jurisprudence are not currently ready to recognize information that offends and defames a person in such a way as to damage his honor and dignity, since even the images expressed by an obscene nickname in the presence of unauthorized persons do not recognize information that degrades honor, dignity and business reputation.

The article states that the right to honor and dignity of an individual can be violated, and accordingly needs protection not only in “real” life, but also in the process of communication in online social networks, because the specificity of Internet communication, namely the conditional anonymity of a person who creates an illusion of opportunities to avoid liability, potentially increases the possibility of online abuse. The article is devoted to the information placed on online social networks (including comments) can be characterized not as unreliable, which is not true and contains false data or distorted facts, but also abusive, which also violates personal non-property rights an individual and despite the popularity in social networks of any “masking” abusive expressions of graphic images, the problem image in the process of Internet communication is today extremely acute and needs theoretical justification and improvement of the current legislation.

As you can see, the improvement of the system of legal regulation of the protection of personal non-property rights of an individual is possible by expanding the interpretation of information, the distribution of which is the basis for applying for protection. The article also suggests the possibility of using self-defense the right to respect for honor and dignity through the implementation of the mechanism of moderation of offensive speech in the process of Internet communication.

Key words: personal non-property rights of a person, right to respect for honor and dignity, online social networks, abuse in the process of Internet communication, inaccurate information, offensive information, anonymity, avoidance of responsibility, moderation of offensive language.